

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1053135/3

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב נחום שמואל גורטלר, הרב יצחק אלמליח, הרב מימון נהרי

המערער: פלוני (ע"י ב"כ טו"ר אליאב ביטון)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ענת נוי פרי)

הנדון: שיטת רבנו ירוחם במרידה הדדית – באלו מקרים נאמרה, הדין כשיש ספק אם האישה הפסידה כתובתה

פסק דין

פסק דין זה נסב על מקרה ששני הצדדים דרשו להתגרש, וכל צד האשים את הצד השני שבעטיו נגרמו הגירושים. נעתיק מפסק בית הדין האזורי נשוא הערעור את טענות הצדדים:

הצדדים הגישו סיכומים בעניין תביעת האישה לכתובה.

להלן מסיכומי הבעל לשעבר בעניין הכתובה:

א. הבעל סבל מאלימות מילולית ופיזית קשה ביותר תוך שאינו נסחף כלל ולא הגיב אף פעם אחת באלימות נגד האישה.

ב. האישה עזבה את הבית פעמים רבות ללא ידיעת הבעל וללא אישורו אף לשבתות שלמות לבית הוריה.

ג. הבעל סבל מאלימות מילולית של קללות קשות ואיומים חריפים מהאישה נגדו ונגד אמו, ואין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת.

ד. טענות האישה לאלימות הבעל נגדה והפיכתו לאדם מסוכן, לא התקבלו בבית המשפט.

ה. האישה מנעה מהבעל קיום יחסי אישות כשנתיים קודם הגשת תביעת הגירושים ודינה כמורדת.

ו. הבעל הציע ללכת לטיפול זוגי והאישה סירבה.

ז. גירושים הנובעים מיוזמתה של האישה, מפסידה תוספת כתובה כיון שהיא רוצה לצאת ממנו.

ח. בית הדין קבע בתאריך [...] שהאישה אינה מעוניינת בשלום בית ולכן חייבת לקבל גט באופן מידי.

להלן מסיכומי האישה בעניין הכתובה:

א. תביעת האישה למזונות הייתה מוצדקת ונבעה מקמצנות מופרזת של הבעל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. אין כל עילה ממשית בתביעת הגירושין של הבעל, אשר יש בה כדי לשלול כתובתה של האישה.

ג. הבעל נקט אלימות כלפי האישה, כולל אלימות פיזית ונפשית.

ד. אירוע האלימות כביכול של האישה שתועד במצלמות היה אירוע מגמתי, אשר יצר הבעל, כאשר הבעל מקלל את האישה ויוצר פרובוקציות כדי לנסות להתחמק מתשלום הכתובה ובכל מקרה זה היה אירוע חד פעמי, שהתרחש הרבה אחרי פתיחת תיק הגירושים, לאחר שהמשבר בין הצדדים הגיע לשיאו ולאחר שהבעל תקף את האישה באירועי אלימות חוזרים. כמו כן, בפתיחת תיק הגירושין, הבעל לא ציין ולו במילה אחת בעניין אלימות חוזרת מצד האישה כעילה לשלילת כתובתה.

ה. האישה סובלת מתת משקל בעקבות התעללות נפשית חמורה.

ו. הבעל הגיש תביעת גירושין ללא כל התראה לאישה, כאשר הבעל מעולם לא הגיש תביעה לשלום בית ולא ניסה לפייס את האישה, ועל פי ההלכה במקרה כזה, היא זכאית לכתובתה.

ז. הבעל מצד אחד טוען שהאישה מורדת מיחסי אישות ומצד שני לא הגיש תביעה להכריז על האישה כמורדת, ואף לא טען טענה זו בתביעתו המקורית. ולגופו של עניין, האישה מכחישה שלא היו יחסי אישות, אם כי אולי לא בתדירות שדרש הבעל וזאת עקב ההתעללות הנפשית והכלכלית של הבעל כלפיה, כולל קללות וגידופים ואיומים של הבעל כדי לקיים יחסי אישות.

אימתי נאמרו דברי רבנו ירוחם בשניהם מורדים?

הואיל ופסק הדין במקרה זה נלמד מדברי רבנו ירוחם וכתבתי מאמר לביאור דבריו, לכן אביא את הברור שכתבתי ואחר כך נפסוק במקרה שלפנינו.

נביא את דבריו ונבארם. רבנו ירוחם (מישרים נתיב כג חלק ח) כתב וזו לשונו:

”וכתב מורי הרב רבי אברהם בן אשמעאל, כי נראה לו שאשה שאמרה 'לא בעינא ליה, יתן לי גט וכתובה', והוא אומר 'אנא נמי לא בעינא לך אבל אני רוצה ליתן גט' – מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה.”

דינו של רבנו ירוחם במקרה ששניים מורדים ואחד דורש להתגרש

א. מדברי רבנו ירוחם למדו ששניים המורדים זה על זה – אם צד אחד תובע שיסודר גט ביניהם, שכופין את הצד השני לכך.

וצריך לבאר: מניין למדו שבמקרה זה ניתן לכופף שיסודר גט ביניהם?

ב. רבנו ירוחם הורה שכאשר שני הצדדים רוצים להתגרש, הבעל חייב לשלם עיקר כתובה ופטור מתוספת כתובה – צריך לבאר מה הטעם לדינו.

ג. צריך לפרט על איזה מקרה נאמרו דבריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(א) נגדיר תחילה על איזה מקרה אמר רבנו ירוחם את דבריו שהאישה יוצאת עם עיקר כתובה, ואינה גובה תוספת כתובה:

(ב) מה הדין כאשר ברור שצד אחד גרם לגירושין, ועתה שניהם רוצים להתגרש – האם גם במקרה זה נאמר שהאישה מפסידה תוספת כתובה?
צריך להגדיר מהו מוגדר 'שצד אחד גרם לגירושין'.

(ג) מה הדין כאשר שני הצדדים מאשימים זה את זה שהצד השני גרם לגירושין ויש לבית הדין ספק מי גרם לגירושין.

ענף א: יסוד דברי רבנו ירוחם – כופין על מידת סדום

תחילה נבאר מניין למדו שכאשר הבעל או האישה דורשים להתגרש – אם צד אחד מסרב להתגרש כופין אותו לכך.

הנה הדיינים התקשו מה טעם דבריו ומה מקורם. ואבאר הדברים. שנינו בגמרא (קידושין דף סה ע"א):

"משנה: האומר לאשה 'קדשתיך', והיא אומרת 'לא קדשתיני' – הוא אסור בקרובותיה, והיא מותרת בקרוביו. היא אומרת 'קדשתיני', והוא אומר 'לא קדשתיך' – הוא מותר בקרובותיה, והיא אסורה בקרוביו."

ובגמרא שם:

"איתמר: רב אמר: 'כופין', ושמואל אמר: 'מבקשין'. אהייא? אילימא ארישא – לאו כופין איכא ולא מבקשין איכא. אלא אסיפא, בשלמא 'מבקשין' לחיי, אלא 'כופין' אמאי? אמר: לא ניחא לי דאיתסר בקריבה."

וכתב על כך הר"ן (על הרי"ף, דף כח ע"א מדפי הרי"ף) וזו לשונו:

"מבקשין ממנו ליתן גט – אבבא ד'קדשתיני' והוא אומר 'לא קדשתיך' קאי, דכדי להתירה לינשא מבקשין ממנו ליתן גט ומיהו אין כופין משום דאמר 'לא ניחא לי דאתסר בקריבתה' והכי איתא בגמרא. ומכאן נראה דכל היכא שנתן גט – אף על פי שהוא אינו מודה בקדושין – נאסר בקרובותיה כדי שלא יאמרו שהוא נושא קרובת גרושתו, ומשום הכי אין כופין, הא לאו הכי ודאי כופין דמאי איכפת ליה, וכגון זו כופין על מדת סדום."

לאור דברי הגמרא וכפי שביארם הר"ן, דברי רבנו ירוחם מבוארים, דאם אישה אומרת: "איני רוצה בבעלי, ייתן לי גט", והוא אומר: "גם אני איני רוצה בה" – בית דין כופין את הבעל שייתן לה גט, משום שהוא מעגנה חנם, וכשמעגנה חנם – כופין על מדת סדום.

ראיתי בפסק דין את דעת המיעוט שכתב שמדברי רבנו ירוחם נלמד שאם בית דין רואה שאין סיכוי לשלום בית כופין את הצדדים להתגרש. והדיינים שבדעת הרוב האריכו בטוב טעם ודעת ודחו דבריו, וכתבו שעל מקרה כשלנו לא אמר רבנו ירוחם את דבריו. ודבריהם נכונים, שעל מקרה שבעל עזב את אשתו לטובת אישה אחרת, והיא מבקשת שבעלה יחזור אליה, או על מקרה שהאישה תובעת להתגרש ואין לה עילה לחייב את בעלה שיגרשה, והוא תובע שלום בית, ובית דין סבור שהשלום לא יחזור לשרור בביתם, על מקרים אלו לא אמר רבנו ירוחם שיכופו את האישה שתקבל גט, וכן לא כופין את הבעל שייתן גט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד ראיתי בפסק דין שכתבו שאם הבעל והאישה דורשים להתגרש, אולם האישה תובעת שתחילה יפסקו שיתנו לה כתובה והבעל תובע שיסודר גט תחילה – מדברי רבנו ירוחם עולה שבית דין צריך לפסוק שיסודר גט תחילה. דבר זה אין לו שחר רבנו ירוחם לא דיבר בזה, ואי אפשר ללמוד מדבריו דבר כזה. לא נאריך כאן כיצד בית דין צריך לנהוג במקרים כאלו, כיון שיש מקרים רבים, ובכל מקרה יש טענות ותביעות, וצריך לדון לפי הטענות והתביעות, ולבית דין יכול לשקול כיצד לנהוג בכל מקרה ומקרה, ומאמר זה לא נועד לבאר עניין זה.

ולקמן נבאר על אלו מקרים אמר רבנו ירוחם את דבריו.

ענף ב: הטעם שקרויה 'מורדת' רק לגבי תוספת כתובה ואף ללא התראה

עתה נבאר את דינו של רבנו ירוחם שכאשר שני הצדדים מורדים זה על זה, שהדין שהבעל חייב לשלם רק עיקר כתובה ופטור מתוספת כתובה.

ונעתיק שוב את דברי רבנו ירוחם (מישרים נתיב כג חלק ח) כתב וזו לשונו:

”וכתב מורי ה”ר אברהם בן אשמעאל כי נראה לו שאשה שאמרה: ‘לא בעינא ליה, יתן לי גט וכתובה’, והוא אומר: ‘אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט’ – מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה.”

והנה דברי רבנו ירוחם תמוהים, שמצד אחד אין דנים את האישה למורדת, שהרי יש לה עיקר כתובה, ומאידך גיסא לגבי תוספת כתובה הוא דן את האישה למורדת. ודבריו תמוהים עוד: כיצד קבע שאין תוספת כתובה בלי שהכריזו עליה והתרו בה “שאם לא תפסיקי את מרדך תפסידי כתובתך”?

וידועים דבריו של הגאון הרב אלישיב זצ”ל (כפד”ר חלק ח עמוד 324) שכתב לחלק בין מורדת ד’בעינא ליה ומצערנא ליה’, דמפסידה כתובה ותוספת כתובה רק לאחר הכרזות, לבין בעל ואישה שמורדים זה על זה, דהבעל מגרשה ואין לאישה תוספת כתובה. וזו לשונו שם:

”ועל כן נראה לומר דההבדל הוא בזה: במקום שהאישה היא המורדת בבעלה והבעל רוצה באשתו – הרי כל ההכרזות והתראות שנאמרו במורדת, וכל התקנות הללו לא באו אלא ללחוץ עליה שתמלך בדעתה ותשוב לחיי שלום עם בעלה, ולכן אם הבעל מגרשה בטרם נגמרו כל הפעולות הללו – חייב לשלם לה כתובה ותוספת כתובה, מה שאין כן במקרה וגם הבעל לא רוצה בה, הרי אין מקום לתקנה זו וממילא קם דינא שמכיון שהיא לא רוצה אותו, הרי אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה.”

אמנם יש ראשונים שחלקו על רבנו ירוחם: הרמ”ה סובר שגם בשניהם מורדים כל עוד לא הכריזו על האישה שהיא מורדת אינה מפסידה כתובתה, וטעמו דהוא סובר שחז”ל תקנו דרך להפסיד לאישה כתובה, וזה על ידי שמכריזים עליה שאם לא תחזור לשלום בית תפסיד כתובה. ואם הבעל אינו דורש שיכריזו עילה אנו מחשיבים דהוא מוציאה מרצונו, ויש לאישה כתובה. מאידך גיסא רבנו ירוחם סבור שדברי הרמ”ה נכונים רק לעניין עיקר כתובה, אבל לגבי תוספת כתובה, שם יש את הסברה ד’על מנת למישקל ולמיפק לא כתב לה’. וגם על מקרה ששניהם מורדים נאמר דבר זה. ועיין בביאור מחלוקתם של הרמ”ה ורבנו ירוחם כפד”ר (חלק ד עמ’ 264,

חלק ח עמודים 323–324 וחלק יא עמוד 253 וחלק יד עמוד 27).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה בתי הדין נהגו לפסוק במחלוקת זו דהווי ספקא דדינא אם בשניהם מורדים האישה מפסידה תוספת כתובה ומתנות.

ענף ג: האופן שפטור מלתת לה כתובה כשגרמה לגירושין

ברם ברור שהדין שאמר רבנו ירוחם שכאשר שניהם דורשים להתגרש שהאישה יוצאת ללא תוספת כתובה, לא נאמר בכל המקרים. ובוודאי בעל המכה את אשתו ומחמת כן מאסה בו ודורשת להתגרש, או בעל שהוא הולך עם נשים זרות ומחמת כן האישה דורשת להתגרש, דאינן מפסידות תוספת כתובה. ועל כן ראוי לבאר מתי דנים את דינו של רבנו ירוחם שכאשר שניהם דורשים להתגרש האישה מפסידה תוספת כתובה ומתי אינה מפסידה.

וראיתי שכתב הגאון הרב מימון נהרי בעניין זה (בפסק דין מיום ט' בסיוון התשע"ו – 15.6.2016 בתיק 1022324/1):

"העולה מדברי הטור שהעיקר ממי יצאו הגירושין, כלומר מי גרם במעשיו לגירושין, אם יצאו הגירושין מהבעל, אזי גם אם האישה תבעה גירושין עקב מעלליו ומעשיו הרעים של הבעל זכאית היא לכתובתה."

ובהרחבה:

"[...] בנסיבות הללו, השאלה ההלכתית העומדת לבירור תחילה: מה הדין כאשר אישה מעלה טענות קשות כלפי בעלה, ולכן מבקשת להתגרש, האם היא מפסידה את כתובתה?"

בעניין זה מקובלת עלינו הדעה שהתבססה על הפוסקים הסוברים שאם עלת הגירושין יצאה מהבעל, אזי גם אם האישה דרשה את הגירושין אינה מפסידה כתובה.

נצטט קטע מפסק דין שניתן לא מכבר [בתיק 1052295/1, ביום כ"ו בניסן התשע"ו – 4.5.2016] ובו היה מדובר באישה שתבעה גירושין ובעל שתבע שלום בית. ולאחר הבירור העובדתי התברר כי העילה לגירושין הייתה התנהגות הבעל ונפסק שהאישה לא הפסידה כתובתה.

להלן קטע מפסק הדין:

'מפורסמים דברי הטור בשם תשובת הרא"ש (הובא בסימן קיה) שכתב:

"מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה אין לה מן הדין לגבות זולתו מה שהיא טוענת ויתברר מסכום נדונייתה [...] ואם תבע הוא הגירושין אינו יכול לגרשה אלא לרצונה או לאחר שיפרע לה כל סכום כתובתה עיקר ונדוניא ותוספת ומתוך כתובתה [...]"

העולה מדברי הטור שהעיקר ממי יצאו הגירושין, כלומר מי גרם במעשיו לגירושין, אם יצאו הגירושין מהבעל, אזי גם אם האישה תבעה גירושין עקב מעלליו ומעשיו הרעים של הבעל זכאית היא לכתובתה.

וכעין נדון זה כתב התשב"ץ (חלק ב סימן ח) וזו לשונו:

"עוד שאלת: אשה שבעלה מצער אותה הרבה עד שמרוב הצער היא מואסת אותו, והכל יודעים בו שהוא אדם קשה הרבה, והיא אינה יכולה לסבול אותו לרוב הקטטות והמריבות, וגם שהיא מכעיסה עד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהיא שנאה את החיים, והיא אינה יכולה לבוא לבית הדין, מפני שאחד מבעלי ההוראה הפחידה, שאם תשאל כתובתה בבית דין שתפסיד אותה, הודיענו מהו הדין בזה.

תשובה: קרוב הדבר בזה שיוציא ויתן כתובה, דקיימא לן לחיים ניתנה ולא לצער, דנפקא לן מקרא – דכתיב 'כי היא היתה אם כל חי' – בפרק אף על פי (כתובות סא ע"א) ומקרא מלא דיבר הכתוב 'טוב פת חרבה ושלוחה בה מבית מלא זבחי ריב'. ועוד כתוב 'טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו' [...] ואיזו טובה יש לאשה שבעלה [מצערה] במריבה בכל יום ויום."

וכן מבואר בדבריו (שם סימן רצב).

וכעין זה כתבו בפד"ר (חלק א עמוד 201) שהאישה תובעת להתגרש ותובעת כתובתה וזו לשונם:

"אבל אם הבעל אינו זן את אשתו מפני שאינו רוצה להשתכר ולזון ובגלל זה היא דורשת גט, דרישת הגט באה בגלל מרידתו של הבעל והגירושיהם באשמתו, שהרי לא מאונס אינו זן אותה אלא מרצון כי בזדון מרד באשתו, ולו היה רוצה הרי יש לו היכולת להשתכר ולזון אותה, ואף שבסוף פסוק הגירושיהם לפי דרישת האישה, דרישה זו אינה אלא תוצאה הגיונית מרצונו או אירצונו של הבעל, ולכן זה נקרא שמחמתו באה הדרישה לגט, ולא יתכן לומר בכגון זה שהגט הוא מחמתה [...] ואם לא נאמר כן, הרי לפנינו דרך לבעל מורד להתחמק מתשלום הכתובה לא יזון אותה ויאלצנה על ידי זה לדרוש גט ויהיה פטור לשלם הכתובה על ידי המרידה בטענה על דעת שתדרשי גט לא התחייבתי. דבר זה אין הדעת סובלתו."

וכתבו שהדברים מפורשים במרדכי כתובות (דף נה ע"א) וכן יוצא מפורש מדברי הרא"ש בתשובה (בכלל ח סימן ז מובא בטור סימן קנד).

וכעין זה כתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל בפד"ר (חלק ח עמוד 278) וזו לשונו:

"אמנם נראה פשוט דאף לפי דברי חלקת מחוקק הנ"ל הסובר דמפסדת מתנותיה שקיבלה מבעלה גם במקרה והבעל מחוייב לגרשה, וגם כופין אותו על כך, אך במה דברים אמורים כשבאה מחמת טענה – 'בעינא חוטרא לידא' או כשחלה הבעל ונעשה מוכה שחין או בעל פוליוס וכיוצ"ב, דאין בידו להפטר מגורם זה דכהאי גוונא יכול הבעל לומר אדעתא דהכי לא אקני לך, אבל בגורם כזה שבידי הבעל להסירו כגון שהבעל רוצה זונות שבידו לעזוב דרכו ולהתייצב על דרך טוב בכהאי גוונא לא הפסידה מתנותיה ודינו כמגרש מרצונו. ואף חייב לשלם לה תוספת כתובה."

העולה מדברי הרב בפשטות כי באופן זה שהבעל יכול לתקן המצב ואינו מתקן הרי שיש לדונו כמגרש מרצונו.

ועיין גם בדברי האור שמח (אישות פרק יב הלכה יא) שדן בבעל שכפו אותו לגרש משום שהיה עני ביותר ולא עמד בפרנסת אשתו וחייבו בתשלום כתובתה כולה, עיקר ותוספת, וזו לשונו:

"ברור דאף התוספת חייב עליו לכשיתעשר, ולא שייך למימר דאדעתא לאפוקה לא הוסיף לה שתצא בעל כרחו, דהא מידע ידע דאדעתא דליזון נשאת ובלא מזונות אי אפשר לה, וכמו שכתב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ריצב"א כיוצא בזה בתשובות מיימוני ותוספות בסוף פרק הבא על
במתו, ופשוט.

וכן מובא בחזון איש (אבן העזר סימן סט ס"ק כב דיבור המתחיל "דיני תוספת")
וזו לשונו:

"והאומר 'אי אפשרי אלא כמנהג הפרסיים' (כתובות דף מח ע"א), דאמר
'יוציא ויתן כתובה' נראה דיש להן תוספת [כתובה] וכל שכן במורד
מתשמיש או אומר אינו זן ואינו מפרנס דמחייבין ליה לגרש, יש להן
תוספת, וכן במדיר את אשתו (כתובות דף ע ע"א), יש לה תוספת, דכל
שהוא מעיק לה – הוי כמוציאה לדעתו, וכן כתב בהגהת מרדכי
בהדיא, וכן בהיא אומרת שלא לצאת [מארץ ישראל] (כתובות דף קי ע"ב),
נראה דיש לה, דהא אסור לצאת [...] ויש מקום לומר דאלו שכופין
להוציא מודה רבנו חננאל¹ דיש להן, דכיון דאנוסה היא, חשיב
כמוציאה הוא, וכל שכן בנעשה מקמץ שלא לדעתה [...] ומיהו במורד
בבחירת לב, כמו מדיר ונעשה מקמץ, ודאי יש לה תוספת [...] וגם
בנעשה מוכה שחין יש לומר דיש לה תוספת, שזה אונס יותר גדול
אצלה, ואי אפשרי לה למיקם קמיה ולא מיקרי דאיהי מפקה נפשה."

למדנו מדברי החזון איש את היסוד המובא בטור, שזכאות האישה
לתוספת כתובה תלויה בשאלה בעטיו של מי נגרמו הגירושין, ואם
הגירושין לא נגרמו כתוצאה ומיזומת האישה, אלא להיפך – כתוצאה של
מעשים או התנהגויות של הבעל – האישה זכאית לתוספת כתובה."

עד כאן מדברי הגאון הרב מימון נהרי שליט"א [בפסק הדין בתיק מס' 1022324/1 ובפסק הדין
שצוטט בו מתיק מס' 1052295/1].

הרב הדגיש את ההגדרה "ממי יצאו הגירושין": שאם יצאו הגירושין מהבעל אינה מפסידה
כתובתה, ואם יצאו הגירושין ממנה – מפסידה כתובתה.

ודעתי שאם האישה דרשה גירושין במקרה שהיה לבעל דין 'יוציא ויתן כתובה', הדין הוא
שאף שדרשה גירושין – 'יוציא ויתן כתובה'.

אולם אם האישה תבעה להתגרש, והמקרה היה שהגירושין יצאו מן הבעל ולא היה דינו
'יוציא ויתן כתובה', כגון שהיכה את אשתו והיה הדין שצריכים להתרות בבעל תחילה – דינה
שיוצאת ללא כתובה.

ועיין בכל התשובות דלעיל שהביא הרב נהרי שבכל המקרים שדנו שם היה לבעל דין של
'יוציא ויתן כתובה' אך בעניין בעל המכה את אשתו אפשר לפסוק שיוציא ויתן כתובה רק
לאחר התראה – כן כתב החכם צבי והביא ראיה לדבריו, דאישה שעוברת על דת שמפסידה
כתובתה רק לאחר התראה, קל וחומר שדין זה קיים גם בבעל – דלהוציא ממון ממוחזק קשה
יותר מלהפסיד ממון לאישה שאינה מוחזקת בכתובתה.

אלא שהאמור לעיל נכון רק בבעל שיש סבירות שמחמת ההתראה ישנה דרכיו ולא יכה עוד
אשתו. אבל בעל כזה שניכר עליו שהתראה לא תשפיע עליו, כגון בעל שכאשר הוא מתרגז אינו
שולט כלל בעצמו, ומכה ללא רחם ושובר חפצים, ברור שבעל כזה דינו שיוציא ויתן כתובה

¹ היינו שיטת רבנו חננאל בתוספות יבמות (סה ע"ב דיבור המתחיל "כי הא") שבכל האופנים שכופים לגרש
מחמתה, דוקא מנה ומאתים יש לה אבל תוספת אין לה, כי אדעתא למיפק לא אוסיף לה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולא צריך להתרות בו תחילה. וודאי שדין זה נכון בבעל שאינו בן תורה שיש לומר עליו שמחמת התראת בית דין ייקח מוסר, וישתדל לשלוט בעצמו בעת כעס.

ענף ד: כאשר אחד מהצדדים פושע – לא נאמרו דברי רבנו ירוחם

לפי דברי רבנו בענף דלעיל נגדיר על אלו מקרים אמר רבנו ירוחם את דינו, ועל אלו מקרים רבנו ירוחם לא דיבר בהם, ודינם שונה.

א. כשהבעל 'פושע' – הדין כשהאישה תובעת גט והדין כשהוא תובע והיא דורשת פיצוי

ברור שבמקרה שהבעל היה פושע וזכות האישה הייתה לתבוע שבית דין יפסוק שדינו של הבעל 'יוציא וייתן כתובה', והאישה יכולה להוכיח את דבריה, ודאי שאם האישה תובעת להתגרש, והבעל אומר "גם אני רוצה להתגרש", דפוסקים 'יוציא וייתן כתובה' ובכלל זה תוספת כתובה.

נבחר עוד, שבעל שעזב את אשתו לטובת אישה אחרת והוא תובע להתגרש, והאישה משיבה: "הבעל פשע כנגדי, ואני מבינה שלאור התנהגותו אין לי ברירה וגם אני חפצה להתגרש, אולם אני דורשת שיפצה אותי – ישלם כתובתי ופיצוי מתאים לפי מה שיסבור בית הדין, ועד שיפצה אותי וישלם לי מזונות כפי שבית הדין יפסוק" – במקרה כזה לא דנים את דינו של רבנו ירוחם ששני הצדדים חפצים להתגרש ואין מחייבים את האישה להתגרש ומפסידים לה מזונותיה, עד שתקבל כתובתה או פיצוי. ובספרי בכורי גשן (חלק ב סימן כ) שהארכתי בעניין זה.

עוד ראיתי שהגאון רבי יצחק אלמליח שליט"א האריך בפסק דין וכתב שהעיקר להלכה כפירוש רבנו חננאל (הובא בשולחן ערוך הלכות גירושין אבן העזר סימן קיט סעיף ו) שמדין הגמרא בעל אינו יכול לגרש את אשתו עד שיפרע כתובתה, ודבר זה בוודאי נכון להלכה במקומות שיש תקנת הקהילות שבעל אינו יכול לגרש אישה בעל כורחה, ולכן אם האישה טוענת "ישלם לי כתובתי או פיצוי ראוי לפי מעשיו" אינה מפסידה מזונותיה עד שיפרע כתובתה, ובמקרים מסוימים עד שבית הדין יקבע לאישה פיצוי מתאים מנכסי הבעל.

ב. דברי רבנו ירוחם נאמרו כששניהם דורשים להתגרש ואין בית דין יכולים לכפותם

ונראה שרבנו ירוחם דיבר במקרים הבאים:

א. כשהצדדים דורשים להתגרש אולם לפי טענות הצדדים בית דין אינו יכול לפסוק לבעל יוציא וייתן כתובה, וכן בית הדין אינו יכול לפסוק שהאישה חייבת להתגרש בלא כתובה.

במקרה כזה בית דין היה צריך לפסוק שהצדדים שהם חייבים לחזור לשלום בית, אולם מחמת ששני הצדדים מסרבים, בית דין אינו יכול לחייבם לחזור לחיות יחד, במקרה כזה בית דין אינו יכול להכריז שעל הבעל שאם לא תחזור לשלום בית, נפסוק שיהיה דינו 'יוציא וייתן כתובה'. ובית דין גם אינו יכול להכריז על האישה "אם לא תחזרי לשלום בית נפסוק נגדך שדינך תצא בלא כתובה". על מקרה כזה קבע רבנו ירוחם שדינם שהבעל חייב לשלם עיקר כתובה, והוא פטור לשלם תוספת כתובה, ולעיל הבאנו את הסברו של הגאון הרב יוסף שלום אלישיב זצוק"ל.

ב. גם במקרה שהבעל צודק בטענותיו, אלא לפני שמפסידים לאישה כתובתה, צריך להתרות בה תחילה – "אם תמשיכי בדרכך תפסידי כתובתך".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וגם במקרה שהאישה צודקת בטענותיה, אלא שהמקרה הוא שלפני שבית דין פוסק 'יוציא וייתן כתובה' צריך להתרות בבעל תחילה – "אם תמשיך בדרכך נחייב אותך להוציא ולתת כתובה".

גם בזה, אם הצדדים דורשים להתגרש אמר רבנו ירוחם את דינו. וביאור דינו כפי שכתבתי באות א'.

ג. הדין במאסו זה את זה מחמת קטטות ומריבות

יש לדון מה הדין במקרה ששני הצדדים מחמת קטטות ומריבות שהיו ביניהם, מאסו זה בזה ואינם מסוגלים לחזור ולחיות יחד, וכל צד טוען שהצד השני מחמת התנהגותו גרם שהצדדים יצטרכו להתגרש.

תחילה נראה לומר שזה שנהג שלא כדין ומחמת התנהגותו וריבוי הקטטות מצדו גרם לבן הזוג השני שיגיע למצב שהוא מואס בחיי הנישואין, יש לו דין של 'יוציא וייתן כתובה', דאף אם לא עשה דבר המנוי בין הדברים שנאמר בהם 'יוציא וייתן כתובה' – דינו 'יוציא וייתן כתובה' להיות שפשע בהתנהגותו במשך זמן רב, דין בעל כזה שיוציא וייתן כתובה, ודין אישה כזו שתצא בלא כתובה. ואפשר ללמוד שדינם כן מהמקרים שנאמר בהם בפרק המדיר 'יוציא ויתן כתובה' או "תצא שלא בכתובה".

ואם יש מחלוקת בין הצדדים מי הוא זה שעשה מעשים לא ראויים שמחמת מעשיו גרם לצד השני שימאס בחיי הנישואין: נראה לומר שרבנו ירוחם גם אמר את דינו גם על מקרה כזה, שהרי בכל מקרה ששניים רוצים להתגרש כל צד מאשים את הצד השני שהוא גרם לגירושין, ומאחר שרבנו ירוחם קבע את דינו וכתב שאם שני הצדדים דורשים גירושין – דינם שהאישה מקבלת עיקר כתובה ולא תוספת כתובה – גם מקרה זה נכלל בדבריו.

ועוד נראה לומר שמקרה זה נידון כמו שיש ספק לבית דין מי גרם לגירושין, ומאחר ששני הצדדים טוענים ברי שהצד השני אשם, הרי שמספק לא ניתן לחייב ממון. ודין זה יתבאר בענף הבא.

ענף ה: הדין כשיש ספק מי מרד תחילה

עתה נדון במקרה ששני הצדדים תובעים גירושין, לאחר סכסוך קשה ביניהם וכל צד טוען שהצד השני הוא המורד, ויש ספק לבית דין מי המורד.

וכן יש לדון מה הדין אם האישה תובעת להתגרש, וטוענת שהבעל הוא רועה זונות, והבעל תובע להתגרש מחמת שטוען שאשתו זנתה. ושני הצדדים מכחישים את טענת הצד השני, ואיש מהם אינו מביא ראיה לדבריו. ובמקרה כזה יש ספק לבית דין מי אומר אמת.

אביא קטע מפסק דין שראיתי שדיינים רגילים להעתיק הדין בעניין זה ואדון בדברים: בפד"ר (חלק ג עמודים 143–163) הובא פסק דין מכבוד הדיינים הרה"ג י' מ' בן מנחם, הרה"ג הדס, והרה"ג זולטי שדנו בכעין זה, וזו לשונם:

"[...] ואף שהדין בנדון דידן הוא בתשלום הכתובה והבעל הוא המוחזק בכתובה אם כן מספק שהיא דינה כמורדת אין להוציא ממנו את הכתובה, אמנם כתב בספר נתיבות משפט על רבנו ירוחם ספר מישרים (נתיב כג) גבי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פלוגתא דרבנותא אם הבעל יכול לכופה לדור עמו במקומו אם הבעל שהוא המוחזק יכול לומר קים לי ולא יפרע לה כתובתה וזו לשונו:

’ואפשר עוד דאפילו לא תפסה, מכל מקום כיוון שהכתובה שחייב לה הוא ודאי והפסד הכתובה הוא ספק אין ספק מוציא מידי ודאי וזה מקצוע גדול הוא וצריך לפנים.’

וכן נראה דעת הבית שמואל (בסימן קנד ס"ק ב) שכתב בפלוגתא דרבנותא במומין גדולים שידעה בהן אם היא יכולה לומר 'סבורה הייתי שאני יכולה לקבל, עכשיו אני יכולה לקבל', שאפילו לרמ"א שפסק אין כופין להוציא, מכל מקום אין דינה כמורדת אם אין רצונה לגור עמו, ויכולה לומר קים לי כהני פוסקים, ועיין בבית מאיר שם שתמה דהלא במורדת דינה לפחות מכתובתה והבעל הוא המוחזק בממון.

אכן דעת הבית שמואל היא כמו שכתב הנתיבות משפט הנ"ל, כיוון שהכתובה שחייב לה הוא ודאי והפסד הכתובה הוא ספק, אין ספק מוציא מידי ודאי ועיין בכנסת הגדולה כללי קים לי (אות מו) ובברכי יוסף (חושן משפט סימן יב סעיף טו).

וגם לדעת הבית מאיר ייתכן לומר שרק בספיקא דדינא אין להוציא מהבעל הכתובה שהוא המוחזק כיוון שהוא טוען טענת ודאי קים לי כדעת הפוסקים שדינה כמורדת והפסידה כתובה, אבל בספק בקביעת העובדא אם היא מורדת או לא בזה גם הבית מאיר מודה שמספק היא לא הפסידה כתובתה, שהרי אין לפנינו טענת ודאי שהיא מורדת, והרי זה כאומר 'הלוייתי ואיני יודע שפרעתיך' שחייב לשלם ועיין בשו"ת מהרי"ט (חלק א סימן קיט) [...]"

מורדת כדי לקבל מזונות

מאחר שאני סבור שהראיה שהביאו מהבית שמואל אינה ראייה לדין הנדון, לכן אבאר דבר זה:

השולחן ערוך (אבן העזר הלכות גטין סימן קנד סעיף א) פסק וזו לשונו:

”אלו שכופין אותם להוציא וליתן כתובה: מי שנולד לו ריח הפה או ריח החוטם, או שחזר להיות מקבץ צואת כלבים או בורסקי, או להיות מחתך נחשת מעיקרו. ואם רצתה תשב עם בעלה.”

וכתב הרמ"א: "ואם ידעה בהן קודם שנשאת – אין כופין להוציא, דסברה וקבלה.”

מה שכתב הרמ"א: "ואם ידעה בהן קודם שנשאת, אין כופין להוציא, דסברה וקבלה" הנה זו דעת הרמ"א דאם ידעה אינה יכולה לומר "סברתי שאוכל לקבל, ואיני יכולה". ברם יש דעה אחרת בראשונים הסוברת שרק כשהתנה עמה, אינה יכולה לחזור בה ולדרוש שיגרשה, אבל אם רק ידעה יכולה לומר "סברתי שאוכל לקבל ואיני יכולה לקבל". והבית שמואל כתב שהאישה יכולה לומר 'קים לי כהני פוסקים' ואינה נחשבת למורדת. והבית מאיר שם כתב שמאחר שהבעל מוחזק בכתובה – יכול הוא לומר 'קים לי' כהרמ"א.

והנה אם נאמר שכוונת הבית שמואל שאינה מפסידה נכסי צאן ברזל, לא קשה עליו קושיית הבית מאיר. ועוד יש לומר שכוונתו שגם מזונות אינה מפסדת, דהיות שאי אפשר להכריז עליה שהיא מורדת אינה מפסידה מזונותיה. ועוד יש לומר דהבית שמואל סובר שהרמ"א החמיר רק לענין כפייה על הגט, אולם למעשה אין הלכה כהרמ"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד פסק השולחן ערוך (שם סעיף ג) וזו לשונו: "האומר: 'איני זן ואיני מפרנס' – כופין אותו לזון."

ובעניין זה יש ראשונים שפסקו כרב שבעל שאומר איני זן ואיני מפרנס – כופין אותו להוציא, דיכולה לומר "איני רוצה להיות עם אדם שזן אותי בכפייה". וכתב הבית שמואל שאם האישה אינה רוצה לדור עם הבעל מחמת שזנה בכפייה אינה מורדת, דיכולה לומר 'קים לי' כפוסקים דכופין אותו להוציא. והבית מאיר כתב שמאחר שהבעל מוחזק, יכול הוא לומר שהיא מורדת ושיפחתו מכתובתה, ולכאורה במחלוקת זו מבואר שהבית שמואל סובר שכאשר יש ספק אם האישה הפסידה כתובתה היא נחשבת למוחזקת, והבית מאיר סובר שהבעל נחשב למוחזק.

ונראה לי שסברת הבית שמואל, שמאחר שכדי לפחות מכתובתה צריך להתרות בה "דעי לך שאם תמשיכי במרדך יפחתו מכתובתך", וכאן – שהבעל מורד ואינו רוצה לזונה מרצונו, והיא מוכנה להפסיק את מרידתה ברגע שבעלה יזונה כפי הדין – אין בית דין יכול להתרות בה שתפסיק את מרידתה, ממילא אין פוחתין.

גם הבית מאיר רמז לדבר זה ואביא את דברי הבית מאיר (סימן עז סעיף א) שסובר כסברה שכתבתי לבאר את הבית שמואל:

בסימן ע"ז (סעיף א) דן הבית מאיר במקרה שהבעל אינו זן את אשתו כראוי לה, לפי כבודו וכבודה, ומחמת כן האישה מורדת ואינה רוצה להיות עמו, עד שיזונה כראוי לה, וכתב הבית מאיר שאין לאישה זו דין מורדת, דעביד איניש דינא לנפשיה, ויכולה לכפותו אפילו על ידי מניעת תשמיש כדי שיזונה כדין [כלומר: וממילא אי אפשר להתרות בה שלא תמרוד שהרי רשאת למרוד כדי לכופו לזונה]. והפתחי תשובה (סימן קנד בס"ק ו) הביא את דברי הבית מאיר.

והנה לפי שפירשתי את דברי הבית שמואל אין כל ראייה מדבריו שכאשר יש ספק אם אישה מפסידה כתובה פוסקים שיש לה נגם אם אין הספק ספק אם היא מורדת, המונע את האפשרות להתרות בה, דבפשטות צריך לפסוק 'המוציא מחברו עליו הראיה'.

ועוד: גם אם נאמר שגם אם כוונת הבית שמואל דכאשר יש ספק השקול אם האישה הפסידה כתובתה, יש לפסוק דיש לה כתובה, מחמת שיש לבעל חזקת חיוב, מכל מקום הרי הבית מאיר חולק על הבית שמואל, ומעתה שאלה זו היא מחלוקת הפוסקים ומספק צריך לפסוק 'המוציא מחברו עליו הראיה'.

לעיל דחיתי את הראיות שהביאו מהבית שמואל שכאשר יש ספק אם מגיע לאישה כתובה, דהדין הוא שיש לבעל חזקת חיוב, ומספק בית דין מחייב את הבעל לשלם לאישה כתובה. עתה נבאר מה נראה לי להלכה במקרים כאלו שיש לבית הדין ספק אם האישה הפסידה כתובתה.

ענף ו: הדין כשיש ספק אם האישה הפסידה כתובתה

מאחר שהדבר מצוי מאוד בתביעות כתובה שיש ספק השקול לבית הדין אם האישה זכאית לכתובה, לכן נאריך בשאלה זו ונלבן דין זה להלכה:

(א) הנה ידוע הדין דאם תובע טוען "אתה חייב לי ממון", והנתבע משיב "איני יודע אם פרעתי" – הנתבע חייב לשלם. ואם הנתבע משיב "נכון שהייתי חייב ממון, אולם איני יודע אם נפטרתי", וטענתו היא באופן דלא הוה ליה למידע אם פרע – בדבר זה נחלקו הראשונים אם הנתבע חייב או פטור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וטעם המחייבים: היות שיש חזקת חיוב שהנתבע חייב אין הוא יכול להפטר בטענת שמא. וטעמם של הפוטרים דמה שאמרו ש"איני יודע אם נפטרתי" חייב לשלם הוא משום שיש רעותא בטענתו, אבל כאשר נתבע טוען "שמא נפטרתי" באופן שאין רעותא בטענתו [דלא הוה ליה למידע, וכגון כשלכל העולם יש ספק וכן הדין כשהספק הוא ספקא דינא], ברי ושמא ברי אינו עדיף, ואמרינן 'המוציא מחברו עליו הראיה'.

והנה לכאורה אפשר להביא ראייה מדברי הבית מאיר (אבן העזר סימן קעח) שאם האישה טוענת "ברי שאתה חייב לשלם כתובתי", והבעל טוען "שמא נפטרתי", שבספק השקול אם האישה הפסידה כתובתה אמרינן שהבעל חייב לשלם כתובת האישה, מחמת שיש חזקת חיוב שהבעל חייב לשלם לאישה כתובתה ויש ספק שמא נפטר.

(ב) ברם צריך לברר מה הדין כאשר הבעל טוען טענות ברי שמחמתן הוא פטור לשלם כתובה, והאישה טוענת טענות בברי שהבעל חייב לשלם כתובה ויש ספק השקול לבית הדין, אם האישה הפסידה כתובתה מה הדין.

ונראה שאפשר לברר דין זה מדברי הבית מאיר (אבן העזר סימן קעח סעיף טו) כדי לבאר עניין זה נבאר תחילה כמה הלכות בדיני סוטה.

א. אדם שקינא לאשתו בפני עדים והאישה נסתרה בפני עדים, דינה שצריכה לשתות מי המרים. ואם אינה רוצה לשתות, היא אסורה לבעלה ויוצאת ללא כתובה (סוטה פרק ד משנה ב, גמרא שם דף כד ע"א).

ב. כתוב בפסוק (במדבר ה יב) "איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל" וגו' ודרשו חז"ל שדווקא אישה נשואה שותה, ולא ארוסה. וכתוב במשנה שארוסה אינה שותה ויוצאת ללא כתובה (סוטה פרק ד משנה א, גמרא שם דף כג ע"ב).

ג. כתוב במשנה (סוטה דף כד ע"א) שאדם שקינא לאשתו ונסתרה ולפני ששתתה מת בעלה – בית שמאי אומרים שנוטלת כתובתה, ובית הלל אומרים שאינה נוטלת.

ד. וביארה הגמרא (כה ע"א) שבית שמאי סוברים "שטר העומד לגבות כגבוי דמי", ובית הלל סוברים ש"שטר העומד לגבות" אינו כגבוי.

ה. כתוב בפסוק (במדבר ה יג) "ועד אין בה" ודרשו חז"ל (משנה סוטה דף לא ע"א) שסוטה שותה כאשר אין עד המעיד שנטמאה בזמן שנסתרה, אבל אם יש עד שנטמאה אינה שותה, וכתוב במשנה שיוצאת ללא כתובה.

ו. עוד כתוב במשנה (שם), שאם אחת מהנשים ששונאות אותה (כגון חמותה, וכת חמותה, צרתה, יבמתה וכת בעלה), מעידה שנטמאה בעת הסתירה, אינה שותה, ויוצאת ונוטלת כתובתה.

והנה הבית מאיר (אבן העזר סוף סימן קעח) דן בדינים אלו וכתב שלכאורה נראה שהטעם שסוטה שמת בעלה וכן סוטה ארוסה שאינן יכולות לשתות דינן הוא שאינן נוטלות כתובתן – משום שסוטה שקינא לה בעלה ונסתרה, יש ספק השקול אם נטמאה, ומספק אינה יכולה להוציא ממון. ברם לפי זה הקשה: מדוע סוטה שנסתרה ואחת מהנשים השונאות אותה מעידה שנטמאה, שדינה שאינה יכולה לשתות והיא אסורה לבעלה מספק, נוטלת כתובתה – הרי יש ספק שמא נטמאה, וצריך להיות הדין שלא תיטול כתובתה מספק.

ועל כן ביאר הבית מאיר שטעם הדינים דלעיל הוא כדלהלן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. סוטה שאינה רוצה לשתות, עשאה הכתוב כוודאי טמאה שהיא אסורה לבעלה, ולכן מפסדת כתובתה.

ב. ארוסה אינה שותה ומפסדת כתובתה, משום שהיא ידעה שאינה יכולה לשתות, ונסתרה, היא גרמה להיאסר על בעלה, ולכן מפסדת כתובתה.

ג. אישה שנסתרה, ואחת הנשים ששונאות אותה מעידה שנטמאה בזמן הסתירה, אינה יכולה לשתות ונאסרת על בעלה. אולם אין זה בגרמתה, אלא בגרמת אותן נשים הלכך נוטלת כתובתה – כיוון שיש ספק אם נטמאה, והיות שיש חזקת חיוב שהבעל חייב בכתובתה ואין לו ראייה שהאישה זנתה והפסידה כתובתה, על כן גובה כתובתה.

ד. ואם יש עד אחר שמעיד שנטמאה – בעלה פטור מכתובתה, כיוון שרגליים לדבר שנטמאה, ועל כן בעלה נאמן במקרה זה גם בטענת 'ברי על ידי אחר'. אבל כשאחת הנשים ששונאות אותה מעידה שנטמאה, אינה מפסידה כתובתה, כיוון שהבעל אינו יכול לטעון טענת 'ברי' על פיהן – כן ביאר האחייעזר (חלק א סימן ו אות ח, על פי דברי הבית מאיר ודרכו) דין זה.

ה. סוטה שלא שתתה ומת בעלה, אינה יכולה לשתות, ואינה נוטלת כתובתה, שעתה היא באה לגבות את הכתובה מהיתומים, וכלפי היתומים יש ספק אם התחייבו בתשלום הכתובה מעולם, והרי זה איני יודע אם התחייבתי שפטור.

והנה האחייעזר (חלק א סימן ו אות ח) קיבל את דברי הבית מאיר וכתב שהם ביאור נכון לדיני סוטה דלעיל.

ברם דברי הבית מאיר תמוהים, דמאחר שעל אביהם היה חזקת חיוב לשלם את הכתובה, ונכסיו היו משועבדים לשלם את הכתובה, כיצד בטל שעבוד הנכסים כשמת. ועיין בעניין זה באמרי בינה (חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן ד דיבור המתחיל "ובספר בית מאיר") ובמאמר "טענין ליתמי" (יפורסם בעז"ה ב'בכורי גשן' חלק ג) הארכתי בעניין זה וביארתי דבריו.

ומכל מקום לפי מה שנתבאר לעיל (אות א), במקום שיש ספק לכל העולם אם החייב פרע יש ראשונים הסוברים שהנתבע פטור, ועל כן דינו של הבית מאיר צריך עיון. ויש לומר שבסוטה יש לאישה חזקה שהיא מותרת לבעלה, ויש חזקת חיוב שהבעל התחייב לה כתובה, ומצטרף לזה ה'ברי' שלה, וזה מועיל לעניין לגבות כתובתה, ורק לעניין היתר האישה לבעלה או לזה שנסתרה עמו, התורה אסרתה עד שתשתה. ועיין מה שכתבתי במאמר "סוטה וצרותיה הנופלות לייבום" (גם הוא יפורסם בעז"ה ב'בכורי גשן' חלק ג) בביאור הפירוש השני בתוספות ביבמות דף י"א ע"א דיבור המתחיל "צרת סוטה".

מכל מקום נראה דמה שאמר הבית מאיר שבספק אם הבעל טוען "איני יודע אם נפטרתי מתשלום הכתובה" שבספק השקול הבעל חייב לשלם, זה דווקא כאשר הבעל טוען "שמא נפטרתי" אבל אם הבעל טוען "ברי לי שנפטרתי" אף שהמקרה הוא ספק השקול לכל העולם, מכל מקום הבעל פטור דהמוציא מחברו עליו הראיה. כך עולה גם מדברי האחייעזר שכתב שבספק השקול והבעל טוען "ברי לי שנפטרתי" – הבעל פטור לשלם הכתובה, דאמרינן 'המוציא מחברו עליו הראיה'.

העולה מדברינו: בכל מקרה שיש ספק השקול לבית דין אם האישה הפסידה כתובתה – האישה טוענת טענות שלפי דבריה לא הפסידה כתובתה, והבעל מכחישה וטוען שהדברים לא היו כדברי האישה – אמרינן 'המוציא מחברו עליו הראיה' והבעל פטור לשלם לאישה כתובתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. ברם, כל הנאמר לעיל נכון רק במקרה שלפנינו שהצדדים מורדים זה על זה וגרים בנפרד, וכל אחד מאשים את הצד האחר במרידה, במקרה זה מעצמו עולה בפנינו הספק מי המורד. וכן במקרה שיש סכסוך קשה בין הצדדים – האישה תובעת להתגרש וטוענת שהבעל הוא 'רועה זונות' והבעל תובע להתגרש מחמת שטוען שאשתו זנתה, ושני הצדדים מכחישים זה את טענת זה, ואיש מהם אינו מביא ראיה לדבריו יש ספק לבית דין מי אומר אמת: כל אחד טוען ואומר שהשני פושע באופן שאינו יכול להחזיק את השני שהוא רשע – במקרה כזה הדין שהם חייבים להתגרש והאישה יוצאת ללא כתובה.

אבל במקרה שהאישה דורשת שלום בית, והבעל טוען שהאישה זנתה – ודאי שהוא טוען נגד החזקה שסתם אישה אינה מזנה תחת בעלה. במקרה כזה אמרינן שהבעל שרוצה להוציא אישה מחזקתה – עליו הראיה שזנתה.

וכן במקרה שהבעל טוען שהאישה מורדת, האישה טוענת "אני רוצה שלום בית", והבעל אינו מביא ראיה שהאישה מורדת – ודאי שבטענות סתם אינו יכול להחזיק שאשתו מורדת.

ד. במקרה שנראה לדיינים שטענות האישה הם אמת שהבעל התנהג באופן שדינו 'יוציא וייתן כתובה' ויש יותר מ'רגליים לדבר' שטענותיה אמת, אולם אין היא יכולה להוכיח דבריה באופן מוחלט – במקרה כזה ידועים דברי הרא"ש בתשובה (כלל קז סימן ו) וזו לשונו:

"ולכך נתנו חכמים רשות לדיין לפסוק לפי ראות עיניו, במקום שאין הדבר יכול להתברר בראיות ובעדיות, פעמים באומד הדעת, ופעמים כמו שיראה הדיין בלא טעם ובלא ראיה ובלא אומד הדעת, ופעמים על דרך פשרה."

ולכן במקרים כאלו בית דין יכול לעשות פשרה כראות עיניו, ולחייב את הבעל לשלם לאישה חלק מכתובתה.

מסקנה: ביאור שיטת רבנו ירוחם – כללים

א. במקרה ששני הצדדים דורשים להתגרש, והבעל פשע כלפי האישה וזכותה הייתה לתבוע שבית דין יפסוק שהבעל חייב לתת לה גט וכתובה, והאישה יכולה להוכיח את דבריה – בית דין פוסק יוציא וייתן כתובה ובכלל זה תוספת כתובה.

בעל שעזב את אשתו לטובת אישה אחרת, והוא תובע להתגרש. והאישה משיבה "הבעל פשע כנגדי, ולאור מעשיו אין לי ברירה וגם אני חפצה להתגרש, אולם אני דורשת שיפצה אותי – ישלם כתובתי ופיצוי מתאים לפי מה שיסבור בית הדין, ועד שיפצה אותי ישלם לי מזונות כפי שבית הדין יפסוק" – במקרה כזה לא דנים את דינו של רבנו ירוחם ששני הצדדים חפצים להתגרש ואין מחייבים את האישה להתגרש ומפסידים לה מזונותיה, עד שתקבל כתובתה או פיצוי, אלא בית דין צריך לפסוק לאישה מזונות, עד שבעלה ישלם לה כתובתה, ובמקרים מסוימים עד שבית הדין יקבע לאישה פיצוי מתאים מנכסי הבעל.

ב. במקרה שהצדדים דורשים להתגרש אולם לפי טענות הצדדים בית דין אינו יכול לפסוק לבעל יוציא וייתן כתובה, ובית הדין גם אינו יכול לפסוק שהאישה חייבת להתגרש

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בלא כתובה. על מקרה כזה קבע רבנו ירוחם שדינם שהבעל חייב לשלם עיקר כתובה, והוא פטור לשלם תוספת כתובה.

ג. במקרה שהבעל צודק בטענותיו, אלא לפני שמפסידים לאישה כתובתה, צריך להתרות בה תחילה "אם תמשיכי בדרכיך תפסידי כתובתך" וכן במקרה שהאישה צודקת בטענותיה, אלא שהמקרה הוא שלפני שבית דין פוסק 'יוציא וייתן כתובה' צריך להתרות בבעל תחילה: "אם תמשיך בדרכך נחייב אותך להוציא ולתת כתובה" – אם שניהם דורשים להתגרש אמר רבנו ירוחם את דינו, שיוציא וייתן רק עיקר כתובה.

ד. במקרה ששני הצדדים מחמת קטטות ומריבות שהיו ביניהם מאסו זה בזה ואינם מסוגלים לחזור ולחיות יחד, וכל צד טוען שהצד השני מחמת התנהגותו גרם שהצדדים יצטרכו להתגרש. נראה שזה שנהג שלא כדין ומחמת התנהגותו וריבוי הקטטות מצדו גרם לבן הזוג השני שיגיע למצב שהוא מואס בחיי הנישואין – יש לו דין של 'יוציא וייתן כתובה' וכן באישה 'תצא בלא כתובה'.

ה. אם יש מחלוקת בין הצדדים מי הוא זה שעשה מעשים לא ראויים שמחמת מעשיו גרם לצד השני שימאס בחיי הנישואין: נראה לומר שרבנו ירוחם אמר את דינו גם על מקרה כזה, שהרי בכל מקרה ששניים רוצים להתגרש כל צד מאשים את הצד השני שהוא גרם לגירושין, ומאחר שרבנו ירוחם קבע את דינו וכתב שאם שני הצדדים דורשים גירושין – דינם שהאישה מקבלת עיקר כתובה ולא תוספת כתובה – גם מקרה זה נכלל בדבריו.

ו. במקרה שהצדדים תובעים גירושין לאחר סכסוך קשה ביניהם וכל צד טוען שהצד השני הוא המורד, ויש ספק לבית דין מי המורד; וכן במקרה שיש סכסוך קשה בין הצדדים – האישה תובעת להתגרש וטוענת שהבעל הוא 'רועה זונות', והבעל תובע להתגרש מחמת שטוען שאשתו זנתה – שני הצדדים מכחישים זה את טענתו של זה, איש מהם אינו מביא ראיה לדבריו, ויש ספק לבית דין מי אומר אמת – הדין במקרה כזה שחייבים להתגרש והאישה יוצאת ללא כתובה.

ז. במקרה שנראה לדיינים שטענות האישה הם אמת שהבעל התנהג באופן שדינו 'יוציא וייתן כתובה' ויש יותר מ'רגליים לדבר' שטענותיה אמת, אולם אין היא יכולה להוכיח דבריה באופן מוחלט – בית דין יכול לעשות פשרה כראות עיניו ולחייב את הבעל לשלם לאישה חלק מכתובתה.

מהכלל אל הפרט – המסקנות ביחס לנידון שבפנינו

ועתה, לאחר שביררנו את העולה להלכה מדברי רבנו ירוחם במקרים השונים נבוא ודנון בערעור שבפנינו.

נעתיק מפסק הדין של בית הדין האזורי, נביא את סיכומי הצדדים ונביא את נימוקי הדיינים שקבעו שהאישה תקבל את מאתיים וחמישים אלף ש"ח עבור כתובתה:

הצדדים הגישו סיכומים בעניין תביעת האישה לכתובה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להלן מסיכומי הבעל לשעבר בעניין הכתובה:

- א. הבעל סבל מאלימות מילולית ופיזית קשה ביותר תוך שאינו נסחף כלל ולא הגיב אף פעם אחת באלימות נגד האישה.
- ב. האישה עזבה את הבית פעמים רבות ללא ידיעת הבעל וללא אישורו אף לשבתות שלמים לבית הוריה.
- ג. הבעל סבל מאלימות מילולית של קללות קשות ואיומים חריפים מהאישה נגדו ונגד אמו, ואין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת.
- ד. טענות האישה לאלימות הבעל נגדה והפיכתו לאדם מסוכן, לא התקבלו בבית המשפט.
- ה. האישה מנעה מהבעל קיום יחסי אישות כשנתיים קודם הגשת תביעת הגירושין ודינה כמורדת.
- ו. הבעל הציע ללכת לטיפול זוגי והאישה סירבה.
- ז. גירושין הנובעים מיוזמתה של האישה, מפסידה תוספת כתובה כיון שהיא רוצה לצאת ממנו.
- ח. בית הדין קבע [...] שהאישה אינה מעוניינת בשלום בית ולכן חייבת לקבל גט באופן מידי.

להלן מסיכומי האישה בעניין הכתובה:

- א. תביעת האישה למזונות הייתה מוצדקת ונבעה מקמצנות מופרזת של הבעל.
- ב. אין כל עילה ממשית בתביעת הגירושין של הבעל, אשר יש בה כדי לשלול כתובתה של האישה.
- ג. הבעל נקט באלימות כלפי האישה, כולל אלימות פיזית ונפשית.
- ד. אירוע האלימות כביכול של האישה שתועד במצלמות היה אירוע מגמתי, אשר יצר הבעל, כאשר הבעל מקלל את האישה ויוצר פרובוקציות כדי לנסות להתחמק מתשלום הכתובה ובכל מקרה זה היה אירוע חד פעמי, שהתרחש הרבה אחרי פתיחת תיק הגירושין, לאחר שהמשבר בין הצדדים הגיע לשיאו ולאחר שהבעל תקף את האישה באירועי אלימות חוזרים. כמו כן, בפתיחת תיק הגירושין, הבעל לא ציין ולו במילה אחת בעניין אלימות חוזרת מצד האישה כעילה לשלילת כתובתה.
- ה. האישה סובלת מתת־משקל בעקבות התעללות נפשית חמורה.
- ו. הבעל הגיש תביעת גירושין ללא כל התראה לאישה, כאשר הבעל מעולם לא הגיש תביעה לשלום בית ולא ניסה לפייס את האישה, ועל פי ההלכה במקרה כזה, היא זכאית לכתובתה.
- ז. הבעל מצד אחד טוען שהאישה מורדת מיחסי אישות ומצד שני לא הגיש תביעה להכריז על האישה כמורדת, ואף לא טען טענה זו בתביעתו המקורית. ולגופו של עניין, האישה מכחישה שלא היו יחסי אישות, אם כי אולי לא בתדירות שדרש הבעל וזאת עקב ההתעללות הנפשית והכלכלית של הבעל כלפיה, כולל קללות וגידופים ואיומים של הבעל כדי לקיים יחסי אישות.

ועתה נביא את נימוקי הדיינים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הגאון הרב אהרן דרשביץ – דיין א' כתב:

"אין חולק שהבעל הוא שפתח את תיק הגירושין ותבע להתגרש. הבעל אף הצהיר בפרוטוקול הדיון שהוא עזב את דירת מגורי הצדדים. אמנם אף האישה הצהירה בדיונים שאין מנוס מגירושין, אך מעשים אלו של הבעל (פתיחת התיק ועזיבת הדירה המשותפת), יוצרים מציאות עובדתית, שהגירושין הם בעטיו של הבעל, ואם כן, האישה זכאית לכתובה, אלא אם, יוכיח הבעל את טענותיו שהאישה הפסידה את זכאותה לכתובה ולתוספת כתובה.

מקור הדין מובא בגמרא (כתובות דף ע"א) לעניין דברי תנא קמא במשנה (שם ע"א): 'המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות, יוציא ויתן כתובה'. ומעמידה הגמרא את דברי המשנה באופן הבא: 'כגון שנדרה היא וקיים לה איהו וקסבר רבי מאיר הוא נותן אצבע בין שיניה'.

משמעות הדברים, שלמרות שהאישה הייתה הראשונה ליזום את הגירושין, בכך שנדרה נדר שיש בו 'עינוי נפש', ואף תבעה את הבעל להתגרש ממנו, מאחר שהבעל לא הפר לה את הנדר 'ביום שָמְעו', הופך אותו לגורם שבעטיו הצדדים מתגרשים ומתחייב בכתובה.

כלומר, חיוב הכתובה אינו מוטל דווקא על הצד שפתח את התיק ויזם את הגירושין, אלא על הצד שגרם לגירושין.

דין זה מובא אף בטור (אבן העזר סימן קיח) וזו לשונו:

'מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה – אין לה מן הדין לגבות זולתו מה שהיא טוענת ויתברר מסכום נדונייתה ולא נחוש למה שימצא כתוב ממנה בכתובה כי כתב לה אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למיפק ולמיטב לא כתב לה, ואם תבע הוא גירושין – אינו יכול לגרשה אלא לרצונה או לאחר שיפרע לה כל סכום כתובתה עיקר נדוניא ותוספת'.

העולה מהטור, שהזכאות או אי הזכאות של האישה לכתובה, תלויה בשאלה, בעטיו של מי מהצדדים נגרמו הגירושין. אם הגירושין היו ביוזמת ובעטיה של האישה – הפסידה כתובתה ואם הגירושין היו ביוזמת ובעטיו של הבעל – לא הפסידה כתובתה.

הגאון הרב אליעזר איגרא – דיין ב' כתב:

"כאשר גם האיש וגם האישה רוצים להתגרש והאישה רוצה את כתובתה, על בית הדין לברר את סיבת הגירושין אם אכן מגיע כתובה. אולם האישה לא יכולה לומר לבעל, לדוגמה, אני לא מוכנה לחיות חיי אישות אבל מגיע לי כתובה כי לא התרו בי ג' פעמים. עצם האמירה של האישה שהיא לא מוכנה בשום אופן לשלום בית פירושה: אפילו תתרו אני לא חוזרת. אשר על כן, מה שיש לבית הדין לבדוק זה מי אשם בגירושין, ואם הגירושין אכן נובעים מסירוב האישה לחיות עם בעלה הרי שהפסידה כתובתה. מאידך גיסא אם האישה טוענת: נכון אני לא רוצה לחיות עם בעלי אבל הסיבה לכך מפני שהוא מכה אותי, הרי שהיא לא הפסידה כתובתה. והדברים גם הפוכים אנחנו לא נקבל את טענת הבעל כגון: אני הייתי משפר את מעשיי, אלא כאשר שני הצדדים נחושים להתגרש על בית הדין "לצלם" את תמונת המצב בעת הגירושין, ולפי המצב הנתון להכריע אם מגיע כתובה או לא.

לאחר שבית הדין קבע בנידון דידן שהאישה רוצה בגירושין לא פחות מהבעל, מובא ברבנו ירוחם (מישרים נתיב כג חלק ח):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ו'כתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל, כי נראה לו שאישה שאמרה "לא בעינא ליה, יתן לי גט וכתובה", והוא אומר "אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט" – מסתברא דאין דנים אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותה לגרש והפסידה תוספת וכל מה דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה'.

היוצא מדברי רבנו ירוחם אלו, שאם האישה יוזמת את הגירושין ומורדת בבעלה ואף בעלה אינו מעוניין בהמשך יחסי האישות, שניהם נחשבים מורדים זה בזה, ולאחר שנה, האישה זכאית לעיקר כתובה ולא לתוספת כתובה.

ובהסבר דברי רבנו ירוחם, מובא בספר נתיבות משפט, וזו לשונו:

'מה שכתב רבנו ירוחם בשם רבו ז"ל – דעתו דאף על פי שהיא מורדת, כיון שהוא גם כן מורד ואינו רוצה אותה, אין מפסידין אותה כתובתה, אלא לאחר השנה כופין אותה לגרש ונותן לה נכסי צאן ברזל שלה אבל לא תוספת'.

במקרה המובא ברבנו ירוחם, האישה תובעת להתגרש ואף הבעל מעוניין בניתוק היחסים אף שאינו רוצה להתגרש בפועל.

ועיין שם שהאריך בביאור דברי רבנו ירוחם ובמסקנה כתב:

"לסיכום, במקרה שבפנינו אין מקום לחייב את הבעל בכתובה בגלל שלא היו התראות, כפי שהתבאר לעיל שהאישה הכריזה את נחרצותה להתגרש, אלא כפי שהעלה הרה"ג דרשב"ץ בדבריו מאחר שיש ספק מי גרם לפירוד והאישה מוחזקת בכתובתה הייתה גובה בשבועה. והגם שתמורת השבועה מפשרים בניכוי שלישי, ואפילו בניכוי חצי זה, עדיין מגיע לה מעל מאתיים וחמישים אלף ש"ח אותה הסכימה האישה לקבל, מתוך הכתובה של חמש מאות וחמישים אלף ש"ח. ואף אם היינו אומרים להפך שהבעל הוא מוחזק, והוא היה צריך להישבע ולהפטר, עדיין יש מקום לחייב אותו בסכום זה כפשר השבועה."

עד כאן מדברי הדיינים בבית הדין האזורי. מדברי הדיינים עולה שלא ברור להם מי המורד ובשל מי הגיעו הצדדים לגירושין, אולם דעת דין א' שהבעל חייב לשלם לאישה את כל כתובתה, ודעת הדיין השני שיש לפשר מחמת שכדי שהאישה תגבה את כתובתה היא צריכה להישבע שהגירושין לא באו עקב מעשיה.

ברם, לפי מה שביארנו לעיל, הרי המקרה שבפנינו דומה למה שכתבתי בסיכום לעיל (מסקנה: ביאור שיטת רבנו ירוחם – כללים באותיות ה – ו) כדלהלן:

ה. אם יש מחלוקת בין הצדדים מי הוא זה שעשה מעשים לא ראויים שמחמת מעשיו גרם לצד השני שימאס בחיי הנישואין: נראה לומר שרבנו ירוחם אמר את דינו גם על מקרה כזה, שהרי בכל מקרה ששניים רוצים להתגרש כל צד מאשים את הצד השני שהוא גרם לגירושין, ומאחר שרבנו ירוחם קבע את דינו וכתב שאם שני הצדדים דורשים גירושין – דינם שהאישה מקבלת עיקר כתובה ולא תוספת כתובה – גם מקרה זה נכלל בדבריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ו. במקרה שהצדדים תובעים גירושין, לאחר סכסוך קשה וממושך ביניהם וכל צד טוען שהצד השני הוא המורד או שכל צד טוען שהצד השני התנהג באופן שדינו 'יוציא וייתן כתובה' או 'תצא בלא כתובה', ואיש מהם אינו מביא ראיה לדבריו ויש ספק לבית דין מי המורד ומי הפושע ביניהם ושניהם מואסים זה בזה, ואי אפשר להתרות בהם שיחזרו לשלום בית: במקרה כזה יש ספק לבית הדין מי אומר אמת, והדין במקרים כאלו שהם חייבים להתגרש והאישה יוצאת ללא כתובה.

והנה הגאון הרב אליעזר איגרא כותב בסיכום דבריו:

"אלא כפי שהעלה הרה"ג רבי אהרן דרשביץ בדבריו, מאחר שיש ספק מי גרם לפירוד והאישה מוחזקת בכתובתה הייתה גובה בשבועה. והגם שתמורת השבועה מפשרים בניכוי שלישי, ואפילו בניכוי חצי זה, עדיין מגיע לה מעל למאתיים וחמישים אלף ש"ח אותה הסכימה האישה לקבל, מתוך הכתובה של חמש מאות וחמישים אלף ש"ח. ואף אם היינו אומרים להיפך שהבעל הוא מוחזק, והוא היה צריך להישבע ולהפטר, עדיין יש מקום לחייב אותו בסכום זה כפשר השבועה."

והנה מה שכתב הרב שיש כאן שבועה, נראה שלמד כן מהרמב"ם (הלכות אישות פרק כד הלכה יז) וזו לשונו:

"מי שראה אשתו שזינתה או שאמר לו אחד מקרוביו או מקרובותיה, שהוא מאמינם וסומכת דעתו עליהם, שזנתה אשתו – בין שהיה האומר איש בין שהייתה אשה – הואיל וסמכה דעתו לדבר זה שהוא אמת, הרי זה חייב להוציאה ואסור לו לבא עליה, ויתן כתובה. ואם הודית לו שזינתה – תצא בלא כתובה. ולפיכך משביעה בנקיטת חפץ שלא זינתה תחתיו, אם ראה אותה בעצמו, ואחר כך תגבה כתובתה."

ברם המגיד משנה שם חלק וכתב דאינו יכול להשביעה, דהוי כטוען על שטר שיש בו ריבית – דאין הלווה נאמן להחזיק המלווה ברשע שהלווה בריבית. והנה שם שייך שישביעה, שהטענה של הבעל ברורה שטוען שזנתה, אבל במקרה כמו שלנו – שהצדדים בסכסוך שנתיים, וכל אחד רואה רק את מומי חברו – לא שייך שישביעו אותו או אותה. העולה למסקנה: נראה לי שאישה זו, מספק, אינה גובה כתובה.

הרב נחום גורטלר

עיינתי בדברי עמיתי הגאון הרב נחום גורטלר שליט"א. דבריו אכן נערכו בטוב טעם ודעת, ובפרט הניתוח ההלכתי בעניין חיוב כתובה במקרים שיש ספיקות.

עם זאת. לאחר העיון בחומר שבתיק בית הדין האזורי הכולל כתב תביעה של המערער, תיק תביעת האישה לכתובה ולאחר מכן גם לפירוק שיתוף, פרוטוקולים והחלטות בית הדין קמא, הרושם שנוצר לפני, הוא שהמערער הוא זה שפתח בהליכי גירושין ועזב את הבית, ואילו המשיבה נגררה אחריו ולא דרשה את הגירושין כפי שכתב עמיתי הרה"ג נחום גורטלר.

נתחיל בטענות המערער כפי שהובאו בכתב ידו ללא עריכת ניסוחי עורך הדין – מה שמבטא את האמת יותר מהטענות שהוסיף בהמשך באמצעות בא כוחו כעילות לגירושין ולעזיבתו את הבית – המערער הגיש מאוחר יותר, כתב תביעה מתוקן ובו טענות שכידוע לבית הדין לא בהכרח משקפות את האמת ויש להתייחס אליהן בהסתייגות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המערער בכתב התביעה שבכתב ידו טען כי האישה אינה מכבדת את בעלה, לא עושה את החובות המוטלות עליה, לא מכבסת בשבילו, לא מבשלת ועוזבת את הבית בחגים לבית הוריה ללא ידיעתו.

טענות אלו חזרו במידה כזו או אחרת בדיונים ללא הוכחות.

העובדה שבדיון הראשון הסכימה האישה לגירושין, ניתן להבינה שזה נבע מחוסר ברירה וכפי שאמרה בדיון הראשון: "אני גם רוצה להתגרש, אני הייתי בגיהנום של רעב."

טענה זו של המשיבה חזרה ונשנתה לכל אורך התקופה שקודם הגירושין שעיקרה התעללות נפשית כלכלית. אמנם המערער הכחיש טענה זו, אולם למשיבה עומדת הזכות לטעון "קים לי בטענותיי", ביחס לתביעה להחיל עליה דין מורדת המפסידה כתובה, ולכלל הפחות להחזיקה בספק מורדת שאין עליה התראה ולא מפסידה כתובה.

גם אם יש לפקפק בכנות טענתה, לעניות דעתי יש לסמוך על שיקול דעתו של בית הדין שקיים מספר דיונים והתרשם באופן ישיר מהצדדים.

לעניין זה עומד הכלל ההלכתי של "אין לדיין אלא מה שענינו ראות" בית הדין קמא נימק את פסק הדין על כך שיש ספק בטענות מי צודק והביא נימוקים הלכתיים שלפי התרשמותו לא הוכחו עילות המערער להפסיד את המשיבה מכתובתה ולכלל הפחות יש חיוב שבועה על המשיבה שנהגו לפשר ולכן פסק מה שפסק.

אעיר כי שיקולי דעתם של חברי ההרכב מתחזקים מהעיון בתסקיר שירותי הרווחה בבאר שבע מיום כ' בסיוון תשע"ב (10.6.2012 – בסמוך לפתיחת התיק של המערער) שבו ניסחו בזהירות את עמדת הצדדים "שני הצדדים תמימים כי נישואיהם הסתיימו", ואכן אין חולק כי המשיבה הגיעה למצב בו נואשה מהסיכוי לחיות בשלום וביקשה להתגרש, אולם יש לראות את מניעי בקשתה לאור התנהגות המערער כלפיה:

הטלת מצור כלכלי על אישה אינו דבר של מה בכך. אישה מעוניינת בגב כלכלי שייתן מענה לצרכיה וכפי שמתחייב כל בעל כלפי אשתו במעמד החופה – לא בכדי תקנו חכמים תקנה זו כדי להשתית את הבית היהודי על שלמות המשפחה לפי יכולותיהם של בני האדם.

ואמנם המערער הכחיש זאת, אולם יש לראות זאת במסגרת הרחבה של פתיחת תיק תביעת גירושין על ידו ועזיבת הבית שייתכן ויש בה התנערות מהתחייבותו כלפי המשיבה. לצורך כל הוא מנסח טענות כדי להצדיק את תביעתו לגירושין.

זאת ועוד: המשיבה לא הסתירה כי הייתה מעוניינת בשלום בית וכפי שביטאה זאת בדיון השני (מיום כ"ה בניסן תשע"ב – 17.4.2016):

"לעשות שלום בית זה בעיה – ניסינו ולא הצלחנו. הגענו למצב של פרידה ואני חושבת שלשנינו יהיה טוב כך. ניסינו מספר פעמים ויש מצבים לא נעימים."

ובהמשך טען בא כוחה: "האישה לא הביעה שום רצון להתגרש."

ובפרוטוקול נוסף אומרת המשיבה לפני בית הדין: "חלק מהסיבות לגירושין זו התעללות נפשית כלכלית."

יצוין כי האישה הביעה רצונה להיבדק בפולגרף על אודות טענתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וראה עוד בכתב התביעה שלה לפירוק שיתוף (נפתח בתאריך י' באייר תשע"ב – 2.5.2012, כשמונה חודשים לאחר שהמערער פתח את תיק התביעה שלו) המתבססת בעיקר על טענות אלו.

בנסיבות הללו מקובלת עלי לחלוטין מסקנתו של הדיין הרה"ג רבי אהרן דרשביץ שבפתח פסק הדין כתב:

“אך מעשים אלו של הבעל יוצרים מציאות עובדתית שהגירושין – בעטיו של הבעל, ואם כן האישה זכאית לכתובתה אלא אם כן יוכיח הבעל את טענותיו.”

מסקנה זו שבאה לאחרי ניתוח העובדות והתרשמות הדיינים באופן ישיר מהצדדים ולאחר הנימוקים ההלכתיים של פסק הדין המתייחסות לשלל טענות המערער נגד המשיבה מביאות אותי למסקנה שאין הצדקה להתערב בפסק הדין.

הייתי מעוניין להיכנס להיכנס לפני ולפנים במשא ומתן ההלכתי הרחב שכתב בהרחבה עמיתי הרה"ג רבי נחום גורטלר שליט"א. אולם אסתפק בכך שלעניות דעתי אין לדמות מקרה זה למקרה של רבנו ירוחם בו הצדדים מורדים זה בזה. רבנו ירוחם דיבר באופן ששני הצדדים באים לפני בית הדין ומבקשים להתגרש. לא כן המקרה דנן. מניתוח העובדות שהבאנו עולה כי המערער הוא זה שפתח בהליכי הגירושין והמשיבה נגררה אחריו לאחר שלטענתה הטיל עליה מצור כלכלי. כפי שצינתי. לדעתי, יש לראות בהתנהגות המערער בפתיחת תיק תביעה לגירושין ועזיבת הבית, כאחראי לגירושין ובריחה מאחריות להתחייבותו הבסיסית כלפי המשיבה בכתובתה.

לטעמי, חילוקי דעות שכיחים שיש בין בני זוג כאשר על מי רובצת האשמה למשבר במערכת הנישואין המבוססת על טענות בעלמא, אין בהם כדי להפסיד אישה מכתובתה.

אם לא כן לא הנחת בת ישראל שתזכה בכתובה, שהרי תמיד יכול לבוא בעל בשערי בית הדין בטענות כלפי אשתו כדי להתגרש ולהפסידה כתובה – יעשה הכול למרר את חייה שתסכים להתגרש ואף להיות מעוניינת בכך.

האם בית הדין ייתן ידו לכך רק משום שגם האישה לא הוכיחה טענותיה?

אם כן, נמצא שבית הדין נותן יד לבעלים שיבקשו להיפטר מאחריותם בכתובה בגין טענות לא מבוססות. לעניות דעתי לא לשם כך תיקנו חכמים כתובה לאישה שהרי מטרתם הייתה “שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.”

שיקולי הדיינים בבית הדיינים נראים שקולים ומאוזנים, ובית הדין הגדול אינו מתערב בשיקולי דעת בית הדין קמא אלא אם כן נמצאים חריגים וכפי שנאמר בתקנות הדיון (תקנה קלה) “טענות הנראית לעין בשיקול הדעת”. לעניות דעתי התערבות בית הדין הגדול בהחלטות מעין זו צריכה להיות מוגבלת רק אם נראה שיש טעות הנראית לעין, מה שלא מצאתי בפסק דין זה.

לסיכום:

לא מצאתי מבחינה עובדתית דמיון להשוות את המקרה דנן עם האמור בסעיפים ה' וו' בסיכום שהביא עמיתי הרה"ג נחום גורטלר שליט"א. המשיבה לא באה לפני בית הדין בדרישה להתגרש. המערער הוא זה שפתח בהליכי גירושין, והמשיבה נגררה אחריו, כאשר עומדת לה הטענה כי הסכמתה נובעת מהמצור הכלכלי ועוד טענות שגם אם לא הוכחו אין בהם כדי להחיל עליה דין מורדת אליבא דרבנו ירוחם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בנסיבות הללו, יש להסתמך על שיקולי חברי בית הדין קמא שהכירו את הצדדים והתרשמותם ממהלך הדיונים בשלמי יצאה הרעה הזו.

בנסיבות מקרה זה שיקולי חברי בית הדין קמא שקולים ומאוזנים ואיני מוצא הצדקה להתערב בפסק הדין המנומק שמסקנתו פשרה בחיוב המערער בכתובה.

אשר על כן לדעתי יש לפסוק:

הערעור נדחה בהיעדר תשתית ראייתית לכיסוס עילות הפסד המשיבה מכתובתה.

הרב מימון נהרי

עברתי על מה שכתב הגאון הרב מימון נהרי, כבוד הרב כותב שהתרשם מפסק הדין של בית הדין האזורי שהם פסקו לאישה כתובה משום שהם התרשמו שהבעל גרם לגירושין, או לכל הפחות היה רגלים לדבר שהבעל הוא פשע ובעקבות התנהגותו, נגרמו הגירושין. ברם דייני בית הדין האזורי לא כתבו כן, אלא הם כותבים בנימוקים לפסק הדין שיש להם ספק מי גרם לגירושין, והם פסקו לאישה את הסכום לכתובה למרות שיש להם ספק אם שניהם מורדים או שצד אחד הוא שגרם לגירושין והם מסתפקים מי הוא.

במקרה שלנו קשה לפסוק לפי המסמכים בתיק מי גרם לגירושין, ורק התרשמותו של בית הדין האזורי שישבו בדיונים, והם התרשמו מהצדדים התרשמותם היא הקובעת בשאלה דלעיל.

לכן אם יש לכם ספק, נראה שהיה ראוי לפנות לבית הדין האזורי שיבהירו אם הם פסקו לאישה את הסכום לכתובתה מחמת שיש 'רגליים לדבר' ואולי אף יותר מכך שהבעל פשע וגרם לגירושין, או שהם פסקו לאישה את הסכום לכתובה מחמת שהיה להם ספק מי פשע ומי גרם לגירושין, ואף על פי כן הם סבורים שמגיע לאישה את הסכום שפסקו לה לכתובתה.

ברם, נראה לי מכל הלשון של פסק הדין של בית הדין מוכח שהם הסתפקו אם מגיע לאישה תוספת כתובה ועשו פשרה מפני הספק.

הרב נחום גורטלר

לאחר העיון בשנית בפסק הדין של בית הדין האזורי, עדיין נראה לי ששילוב של התרשמותם מהחומר שבתיקים נראה שהבעל הוא הגורם לפירוק מערכת הנישואין והאישה נגררה אחריו וכפי שכתב זאת במפורש הרב דרשביץ בפתח דבריו. ציטטתי את הקטע הזה מדבריו בהדגשה, ועליו התבססתי. לעניות דעתי די בזה ואין צורך בהחזרת התיק למתן הבהרה.

הרב מימון נהרי

לאחר עיון בדברי חבריי הרבנים הגאונים ולאחר עיון מעמיק בתיק ובפסק הדין שניתן על ידי בית הדין האזורי, עולה שקשה להחליט מי הגורם העיקרי לגירושין, ולכן אני מסכים למסקנת כבוד הרב נהרי.

הרב יצחק אלמליח

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור הנ"ל, לדעת הרוב הערעור נדחה.

ניתן לפרסם את פסק הדין לאחר השמטת השמות.

ניתן ביום כ"ה בתשרי התשע"ז (27.10.2016).

הרב מימון נהרי

הרב יצחק אלמליח

הרב נחום שמואל גורטלר